

Prof. dr hab. Maria Beisert
Wydział Psychologii i Kognitywistyki
Uniwersytet im. A. Mickiewicza
w Poznaniu

Poznań, 14.01. 2024r.

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej,

pt.

*Zdolność hedoniczna, przekonania na temat seksualności i satysfakcja odczuwana w relacji
jako wyznaczniki funkcjonowania kobiet w sferze seksualnej*

1. Uwagi ogólne

Pani mgr Magdalena Berek-Zamorska w swojej rozprawie doktorskiej przedstawiła projekt badawczy, który wpisuje się w szeroki nurt dyskusji nad naturą seksualności człowieka, jej etiologią, strukturą i konsekwencjami behawioralnymi. Dyskusja nad znaczeniem czynnika płci (ujmowanej nie tylko jako cecha biologiczna) w przeżywaniu i w uzewnętrznianiu seksualności skutkuje przyjmowaniem uniwersalnego lub odrębnego, ze względu na płeć, modelu funkcjonowania seksualnego człowieka. Ciągłe poszerzająca się wiedza o biologicznych i psychospołecznych podstawach płci człowieka wymusza zmianę w sposobie traktowania seksualności, modyfikując tym samym sposoby rozumienia zdrowia seksualnego i patologii seksualnej. Projekty badań empirycznych a konkretnie otrzymane tą drogą wyniki dostarczają argumentów na przyjęcie nowych rozwiązań, które – jak to miało miejsce zwłaszcza przy konstruowaniu DSM - 5 i ICD – 11 - przynoszą nowe rozstrzygnięcia diagnostyczne a ostatecznie nowe sposoby leczenia. Projekt badawczy mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej stanowi przykład projektu realizującego podobne cele.

2. Tytuł rozprawy doktorskiej.

Tytuł rozprawy *Zdolność hedoniczna, przekonania na temat seksualności i satysfakcja odczuwana w relacji jako wyznaczniki funkcjonowania kobiet w sferze seksualnej* – choć przydługi i skomplikowany - stanowi adekwatną zapowiedź podjętej problematyki badawczej. Zawiera wyliczenie wszystkich głównych czynników, których związek z funkcjonowaniem seksualnym kobiet ma podlegać badaniu. Jak wynika z jego sformułowania wskazuje kolejno

obszar badań (seksualność), wybraną grupę (kobiety), której seksualność podlega eksploracji oraz cel badań (odkrycie związku między uwarunkowaniami funkcjonowania seksualnego kobiet). Po zapoznaniu się z treścią rozprawy doktorskiej stwierdzam, że tytuł pracy w pełni oddaje istotę zagadnień podjętych w pracy. Wszystkie wymienione w tytule elementy znajdują odzwierciedlenie zarówno w treściach opisanych w części teoretycznej jak i empirycznej. Stąd uznaję, że tytuł pracy został sformułowany poprawnie.

3. Ocena układu rozprawy doktorskiej, w tym poszczególnych jej części składowych, celu pracy, zastosowanych metod badawczych oraz części dotyczącej omówienia wyników badań

Recenzowana praca doktorska obejmuje łącznie 240 stron wraz z cytowaną literaturą i załącznikami (spis tabel, spis rysunków, aneks), oświadczeniem i podziękowaniami. W pracy Doktorantka wyodrębniła: wprowadzenie (s. 9-12), część teoretyczną (13-77), część empiryczną (79-193) oraz streszczenie (s. 237 - 238 wersja polska i s. 239 – 240 wersja angielska).

Jak wynika z powyższej specyfikacji recenzowana praca doktorska ma charakter pracy empirycznej oraz klasyczną strukturę, typową dla tego rodzaju prac. Dzieli się na dwie części: teoretyczną i empiryczną, gdzie ta pierwsza stanowi rzetelną i dobrze przemyślaną podstawę do formułowania problemów badawczych i hipotez. Autorka omawia w niej kolejno takie zjawiska związane z seksualnością człowieka jak: przyjemność i zdolność hedoniczna, normatywna i pozanormatywna wersja funkcjonowania seksualnego oraz związane z nimi przekonania, by tę część pracy zakończyć podsumowaniem wykazującym powiązania między wymienionymi elementami. Ostatecznym celem dokonanej analizy jest budowa modelu – a konkretnie wykorzystanie już istniejącego pomysłu D.H. Barlowa zmodyfikowanego przez J. Oettingen – służącego i do odkrycia związków między opisanymi elementami seksualności człowieka i do wyjaśnienia roli jaką pełnią w procesie funkcjonowania seksualnego kobiet. Mowa tu o poznawczym modelu dysfunkcji seksualnych podkreślającym znaczenie czynników biologicznych, psychologicznych, środowiskowych i relacyjnych w powstawaniu trudności seksualnych. W tym uaktualnionym modelu, ale zweryfikowanym badawczo przez Nobre i Pinto-Gouveia, przekonania i myśli pełnią kluczową rolę w procesie oceny sytuacji przez jednostkę, gdzie ocena dopływającego bodźca generuje pozytywną lub negatywną reakcję seksualną, prowadząc do wzmocnienia całego procesu doświadczania i uzewnętrzniania seksualności. W złożoność modelu wpisuje się wyjaśniany fenomen czyli seksualność kobiet, których reaktywność ma złożony charakter uzależniony od wielu powiązanych ze sobą – i to znowu w złożony sposób – czynników.

Doktorantka omawiając poszczególne zjawiska dotyczące seksualności człowieka i akcentując ich odrębności w seksualności kobiet wykazała się znaczną wiedzą teoretyczną

związaną z każdym z nich, a także znajomością wyników badań empirycznych, które stanowiły podstawę do planowania projektu badawczego w ramach pracy doktorskiej. Ta wiedza dotycząca i natury samych czynników i natury powiązań pomiędzy tymi czynnikami (emocjonalnymi i poznawczymi) oraz ich roli w powstawaniu i utrzymywaniu się dysfunkcji seksualnych skłoniła Doktorantkę do stworzenia schematu obrazującego rozwój dysfunkcji seksualnej właśnie w perspektywie poznawczej. Twórczym wkładem Doktorantki w konstruowaniu tej części pracy jest dobór elementów warunkujących funkcjonowanie seksualne kobiet, syntetyczne jego uzasadnienie oraz konstrukcja przestrzeni zmiennych zależnych i niezależnych. Wartą podkreślenia zaletą pracy Doktorantki jest zilustrowanie istoty projektu za pomocą modelu zależności między zmiennymi. Złożone zamierzenia badawcze i opisy skomplikowanych zależności między zmiennymi stają się, dzięki grafice, bardziej zrozumiałe. Oczywiście można dyskutować dlaczego satysfakcja odczuwana w relacji została rozdzielona na dwie części (zadowolenie z relacji i satysfakcja seksualna) i dlaczego przekonania wpływają na funkcjonowanie seksualne (z czym trudno się zgodzić) a funkcjonowanie seksualne zwrótnie już nie kształtuje przekonań. Prawo autora do podjęcia takich decyzji to odrębna kwestia wobec prawa recenzenta do dyskusji nad nią i wskazania na jej ograniczenia. To czego z punktu widzenia recenzenta w niej brakuje to przede wszystkim odwołania do ogólniejszego modelu (wizji) seksualności człowieka, co zwrótnie skutkuje niedostrzeganiem rodzaju (kierunku) niektórych związków między zmiennymi. Przykładem jest przywołana wyżej jednostronność związku między przekonaniem na temat seksualności a funkcjonowaniem seksualnym. Wykorzystanie odpowiedniego modelu seksualności oraz wykorzystanie wiedzy o roli mechanizmów uczenia się w kształtowaniu funkcjonowania seksualnego człowieka spokojnie dwustronność tego związku uzasadnia.

Treść części teoretycznej i użyta w niej narracja wskazują na staranne przemyślenie powodów wyboru paradygmatu, co pomogło Doktorantce sformułować pytania badawcze w sposób poprawny merytorycznie i formalnie. Na ich podstawie Doktorantka zebrała cele badawcze, które skoncentrowane zostały wokół czterech problemów: (1) poznania struktury i zasięgu zdolności hedonicznej, (2) zbadania występowania zależności między funkcjonowaniem seksualnym a konkretnymi czynnikami (zdolność hedoniczna, przekonania na temat seksualności, zadowolenie z relacji, satysfakcja seksualna) i (4) określenia mocy wyjaśniającej każdego z nich oraz (3) ustalenia wpływu zmiennych demograficznych na w/w zależności. Wymienionym wyżej celom badawczym Doktorantka podporządkowała konstrukcję projektu i decyzje metodologiczne.

Po prezentacji głównych pytań badawczych Doktorantka przystąpiła do ich uszczegółowienia i do sformułowania hipotez. Każdy kolejny krok badawczy (pytanie plus wyniki z niego hipotezy) został udokumentowany i wyjaśniony poprzez wskazanie na dotychczasowe rezultaty badań i na wyniki z nich braki uzasadniające podjęcie nowych

badania. Liczba hipotez (23) nieco dezorientuje czytelnika a zwiększa tę dezintegrację – niestety – brak wskazania na to jakim czterem problemom głównym podporządkowane są problemy szczegółowe (16). Omówienie zmiennych (zoperacjonalizowanych) oraz narzędzi badawczych przeprowadzone zostało znakomicie, stanowiąc wzór dla studentów i młodych badaczy.

Bardzo dobrze – i znowu w sposób przemyślany - przeprowadzony jest opis statystyczny zmiennych. Na przykład wyniki funkcjonowania seksualnego kobiet nie są prostym przedrukiem statystyk opisowych uzyskanych na podstawie kwestionariusza, ale dzięki operacjom wykonanym na wybranej grupie danych dostarczają dodatkowych informacji np. o tym czym (i to na różnych płaszczyznach) różnią się kobiety z dysfunkcjami od kobiet prawidłowo funkcjonujących i jakie zmienne uboczne mają na to wpływ.

Omówienie wyników badań, co do wszelkich jego aspektów (merytorycznych, graficznych, kreatywnych) jest kolejnym dowodem na wysokie kompetencje Doktorantki i na umiejętne ich wykorzystywanie. W skład omówienia wchodzi najpierw weryfikacja hipotez, następująca we wcześniej ustalonym porządku, i w sposób dostosowany do ich typu. W przypadku hipotezy zależnościowej dotyczącej zdolności hedonicznej Doktorantka zastosowała najpierw procedurę korelacyjną a potem analizę sieciową, która pomogła Jej odpowiedzieć na pytanie o zależności między różnymi aspektami zdolności hedonicznej (potwierdzając istnienie związków o różnej sile między poszczególnymi rodzajami tej zdolności) i odrzucić hipotezę o istnieniu jednej nadrzędnej zdolności hedonicznej. W podobny sposób postąpiła badając efekty mediacyjne wybranych zmiennych. Dodatkowe analizy (wychodzące poza klasyczne procedury korelacyjne) przyczyniły się do otrzymania precyzyjnych odpowiedzi na temat efektów mediacyjnych wybranych zmiennych (w tym wypadku przekonań dysfunkcyjnych), które pełniły rolę supresorów tłumiących wpływ (w tym wypadku pozytywny) innych zmiennych. Omówieniu wyników towarzyszą ciekawe ilustracje decyzji metodologicznych (rysunek 5 i 8) oraz podsumowania wyników (tabela 59). Uporządkowany sposób zebrania rezultatów badawczych w 16 punktach stanowi dobre zamknięcie tej części pracy. Ciekawy poziom dyskusji wskazuje na zdolność Autorki do odnoszenia wyników do twierdzeń teorii, do wprowadzania własnych interpretacji i do unikania nadmiernych uogólnień, nieuprawnionych ze względu na dobór grupy i sposób zbierania danych.

4. Ocena zastosowanego piśmiennictwa.

Zacytowana przez Doktorantkę literatura przedmiotu zawiera imponującą liczbę pozycji, w języku polskim i angielskim, które zostały zamieszczone w pracy oraz w Bibliografii (s. 195 – 224). Dobór treściowy pozycji, czas ich powstania oraz zasięg a przede wszystkim miejsce w jakim zostały wykorzystane i przywołane dokumentują wiedzę Doktorantki.

Weryfikują również podjęte decyzje teoretyczne i metodologiczne, bo informują na jakich podstawach i w jaki sposób Doktorantka budowała obraz rzeczywistości stanowiącej obszar Jej zainteresowań. Ostatecznie zaś dowodzą spójności projektu badawczego. Braki pozycji w spisie literatury (Czapiński, 2004, Barlow, 1986), które powinny się w nim pojawić, dziwią, ale nie obniżają oceny pracy, dopuszczając myślenie, że nawet bardzo kompetentny autor jest, na szczęście, zdolny do drobnych uchybień.

5. Ocena praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań

Wyniki osiągnięte w badaniach mają wielostronne zastosowanie. Jednym, wielkim i niekwestionowanym obszarem aplikacyjnym jest praca kliniczna na poziomie diagnozy i terapii (indywidualnej i diadycznej). Doktorantka ma świadomość znaczenia swoich badań dla praktyków. Drugim – już słabiej przez Doktorantkę akcentowanym – obszarem zastosowania jest profilaktyka. Autorka podkreśla wpływ wiedzy na kształtowanie się dysfunkcji seksualnych, bo zdaje sobie sprawę jaką wielką moc mają fałszywe przekonania i tym samym jakim użytecznym narzędziem jest wiedza o seksualności człowieka w procesie osiągania zdrowia seksualnego. Stąd trzecim obszarem aplikacji – i nie waham się powiedzieć, że najszerszym – jest edukacja seksualna. Oparcie edukacji seksualnej na wiedzy naukowej skonfirmowanej badaniami empirycznymi jest skutecznym narzędziem profilaktyki społecznej, dzięki której spada ilość dysfunkcji. Działania Doktorantki lokują się po stronie emancypacyjnej funkcji wiedzy, która szanując przeszłe naukowe odkrycia, prowadzi do, czasami rewolucyjnego, wprowadzenia nowych wątków. W przypadku Doktorantki jest nim waloryzacja przyjemności i potraktowanie jej jako elementu wynikającego z praw seksualnych człowieka. Znaczenie przyjemności w ogóle, i w tym przyjemności seksualnej w cyklu życia kobiety, jest ważnym tematem edukacji seksualnej na wszystkich jej etapach.

6. Informacje o ewentualnych nieprawidłowościach

Z obowiązku recenzenta wskazuję na - nie tyle wady pracy - ile na równoległe możliwości jej interpretowania oraz prowadzenia i rozwijania w przyszłości.

Pierwszą sprawą, zasygnalizowaną już wcześniej, jest brak bezpośredniego odwołania do modelu seksualności człowieka, na którym opierają się pomysły badawcze Autorki, wykorzystującej paradygmat behawioralno poznawczy dla opisu seksualności dorosłych kobiet. Jednak krokiem poprzedzającym plan badawczy obejmujący kwestie funkcjonowania seksualnego jest pytanie o to czym jest seksualność człowieka jak powstaje i jak się rozwija w cyklu życia. I choć Doktorantka nie powiedziała tego wprost, to z Jej narracji wynika, że opiera się na modelu dwóch komponentów Whalena w modyfikacji Schmidta, zwanego także modelem ekologicznym. Zgodnie z nim czynniki biologiczne i czynniki psychospołeczne tworzą dwa filary (komponenty) seksualności człowieka, łącząc elementy wrodzone i elementy nabyte

w jedną całość. A ponieważ Doktorantka zarówno w wyborze problemów jak i na poziomie hipotez i ich metodologicznego opracowania zajmuje się wpływem zmiennych o charakterze biologicznym (np. pożądanie, lubrykacja) jak i zmiennych o charakterze psychospołecznym (przekonania) na seksualność człowieka analizując związki między nimi, to trudno uciec od konkluzji, że realizuje tym samym założenia modelu ekologicznego. Oczywiście Doktorantka przywołując prace Bancrofta i Janssena może sprawiać wrażenie, że wypełnia założenia modelu podwójnej kontroli, ale plan badawczy raczej skłania ku przyjęciu, że realizuje przede wszystkim twierdzenia wynikające z modelu Whalena, nie ignorując głównych założeń modelu poprzedniego. Wskazanie *expressis verbis* na któryś z modeli seksualności człowieka jako na bazę twierdzeń wyjściowych pozwoliłoby na zrozumienie wielu decyzji Doktorantki na poziomie ogólniejszym i stanowić by mogło oparcie teoretyczne dla wyprowadzonych z badań wniosków. Oparcie szersze niż sam paradygmat. Ta uwaga nie dyskwalifikuje ani bardzo staranie przemyślanego teoretycznie planu badawczego i wysokiej spójności decyzji teoretycznych ani samego procesu wnioskowania. Wskazuje ona na możliwość zamknięcia w jedną całość modelu (a właściwie tylko świadomości jego użycia i nazwania) seksualności, paradygmatu zastosowanego do jego konfirmacji, wybranych w tym celu narzędzi oraz sposobu interpretacji danych.

Druga uwaga dotyczy koncepcji zdrowia seksualnego. Doktorantka – jak to wynika z opisów prawidłowego funkcjonowania seksualnego - posługuje się negatywną koncepcją zdrowia seksualnego. Znowu nie są to twierdzenia sformułowane wprost, ale wynik wniosków wyprowadzonych na podstawie opisów znajdujących się w pracy. Pozytywna koncepcja zdrowia seksualnego opracowana przez WHO sprawdzałaby się tu lepiej, zwłaszcza w kontekście powoływania się przez Doktorantkę na prawa seksualne człowieka i posługiwania się konstruktem trójkątu idealnego.

Trzecia uwaga dotyczy strony technicznej pracy. W jej części metodologicznej Doktorantka posługuje się metodami, które zawierają wiele wskaźników badanych zmiennych i to wskaźników o podobnych nazwach. Sama zdolność hedoniczna wyrażana jest przez 8 wskaźników (Sensoryczna antycypacyjna, Sensoryczna konsumpcyjna, Społeczna antycypacyjna, Społeczna konsumpcyjna, Społeczna w kontaktach intymnych, Społeczna w kontaktach grupowych, Społeczna z nawiązywania znajomości, Seksualna). Ich ilość i nazewnictwo znacznie utrudnia percepcję tekstu i rozumienie wyników. Podobna uwaga odnosi się do wskaźników (5) satysfakcji odczuwanej w relacji seksualnej (Zadowolenie z relacji seksualnej, Komunikacja relacji seksualnej, Dopasowanie w relacji seksualnej, Ogólna satysfakcja Seksualna, Zadowolenie z relacji) oraz wskaźników mierzących seksualne funkcjonowanie kobiety (7), gdzie jeden z nich występuje pod nazwą Satysfakcja. Rozróżnianie poszczególnych zmiennych w tekście komentującym wyniki badań już samo w sobie stanowi nie lada wyzwanie dla czytelnika. Wyzwanie to ulega zwielokrotnieniu, gdy

trzeba pojąć sens związków między zmiennymi. Na szczęście wrażenie nadmiarowości i podwójnego badania tych samych aspektów funkcjonowania seksualnego znika w momencie podsumowania wyników i dyskusji nad nimi, w czym niezwykle pomocny okazuje się rysunek 3 - standard w momencie przedstawiania modelu badawczego. W tym wypadku rysunek zyskałby na czytelności i miałby wyższą moc wyjaśniającą, gdyby graficzne przedstawienie obejmowało wszystkie zmienne i oczekiwane zależności między nimi.

7. Ocena czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego

Badanie czynników, które decydują o jakości funkcjonowania seksualnego kobiety jest pomysłem klasycznym, a skonstruowane na tym planie badania należą w seksuologii do badań podstawowych. Natomiast uwaga poświęcona przyjemności - istotnej zdolności człowieka i roli jaką odgrywa w osiąganiu zdrowia seksualnego lub odwrotnie w jego utrudnianiu, rzuca na klasyczne badanie nowe światło.

Oryginalność pomysłu potwierdzają trzy jego przejawy. Pierwszy – to waloryzacja czynnika przyjemności w przeżywaniu seksualności przez kobiety oraz spójne dokumentowanie tezy o jej znaczeniu. Drugi dotyczy pytania o naturę zdolności hedonicznej oraz założenia, że należy jej nadać status cechy, która - choć ma uogólniony charakter - objawiać się może w różnych sferach. Trzeci – polega na powiązaniu przyjemności seksualnej z czynnikami poznawczymi, emocjonalnymi (intymna relacja wraz z jej skutkami) i społecznymi oraz na poszukiwaniu związków między nimi i na badaniu stopnia w jakim wyjaśniają poziom (jakość) funkcjonowania seksualnego.

8. Ocena czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Praca doktorska przedstawiona przez mgr Magdalenę Berek-Zamorską dowodzi głębokiej wiedzy Doktorantki z dziedziny psychologii i seksuologii oraz wskazuje na posiadaną przez nią kompetencję wyższego rzędu a mianowicie na umiejętność twórczego, a nie tylko sprawnego, posługiwania się tą wiedzą. Wskaźnikiem tej kompetencji jest sposób obserwacji rzeczywistości wynikły z refleksji Doktorantki i poszukiwanie obszarów wymagających eksploracji, sposób przekładania inspiracji na projekt badawczy oraz proces interpretowania osiągniętych rezultatów badawczych, wyjaśnianych na dostępnym dla czytelnika poziomie językowym.

9. Konkluzja

Przedstawioną przez Doktorantkę pracę oceniam zdecydowanie pozytywnie zarówno w aspekcie merytorycznym, jak i formalnym, a tym samym stwierdzam, że spełnia ona

wymagania określone przepisami art. 187 Ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku.

Zgodnie ze wskazaną wyżej Ustawą rozprawa doktorska mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej pt. *Zdolność hedoniczna, przekonania na temat seksualności i satysfakcja odczuwana w relacji jako wyznaczniki funkcjonowania kobiet w sferze seksualnej* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, w związku z czym wnioskuję o dopuszczenie mgr Magdaleny Berek-Zamorskiej, do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ze względu na wskazane przeze mnie walory pracy wnoszę o jej wyróżnienie. Do głównych argumentów wykorzystanych do postawienia tego wniosku zaliczam:

1. Merytoryczne cechy pracy przejawiające się poprzez ciekawą poznawczo i bardzo poprawną metodologicznie konceptualizację problemu badawczego, nadającą mu walory oryginalności
2. Formalne cechy pracy przejawiające się przez jej konsekwentną i elegancką konstrukcję, oszczędną, ale nasyconą treścią narrację oraz wysoki poziom edytorski.
3. Twórczy sposób operowania wiedzą przez Doktorantkę, wynikający wprawdzie z cech osobistych Autorki, ale decydujący o wysokim poziomie zaprezentowanego projektu.

